

Πρεβεζάνικα Χρονικά

Αρ. 24 (1990)

ΠΡΕΒΕΖΑΝΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ, 24 (1990)

Η Κοινότητα στον αστικό χώρο: Αντιστάσεις και λειτουργίες. Η περίπτωση των Συρρακιωτών της Πρέβεζας

Βαγγέλης Αυδίκος

doi: [10.12681/prch.39671](https://doi.org/10.12681/prch.39671)

Copyright © 2024, Βαγγέλης Αυδίκος

Άδεια χρήσης [Creative Commons Αναφορά 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Αυδίκος Β. (2025). Η Κοινότητα στον αστικό χώρο: Αντιστάσεις και λειτουργίες. Η περίπτωση των Συρρακιωτών της Πρέβεζας. *Πρεβεζάνικα Χρονικά*, (24), 69–93. <https://doi.org/10.12681/prch.39671>

Βαγγέλης Γρ. Αυδίκος
 Φιλολόγος - Μεταπτυχιακός
 υπότροφος ΙΚΥ στη Λαογραφία

Η ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ ΣΤΟΝ ΑΣΤΙΚΟ ΧΩΡΟ: ΑΝΤΙΣΤΑΣΕΙΣ ΚΑΙ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΕΣ. Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΩΝ ΣΥΡΡΑΚΙΩΤΩΝ ΤΗΣ ΠΡΕΒΕΖΑΣ (*)

Η διατύπωση του τίτλου της ανακοίνωσης είναι τέτοια, που επιβάλλει τη διευκρίνιση των δύο κυρίαρχων εννοιολογικών κατηγοριών, της κοινότητας και του αστικού χώρου. Η ενέργεια αυτή θα φωτίσει και τη σχέση ανάμεσα στις δύο κατηγορίες και παράλληλα θα διευκολύνει τη διαπραγμάτευση του θέματος.

Τί είναι λοιπόν η κοινότητα; Το ανθρωπολογικό λεξικό Macmillan δίνει την εξής απάντηση: «Ο όρος κοινότητα έχει μια ποικιλία σημασιών στην ανθρωπολογία και κοινωνιολογία. Με την πιο πλατιά έννοιά της, μπορεί να παραπέμπει σε κάθε ομάδα προσώπων, που ενώνονται από μια κοινότητα συμφερόντων. Μ' αυτή την έννοια μια επαγγελματική ομάδα (professional group), μια ενότητα διαμονής (residential unit), όπως π.χ. ένα χωριό ή μια πόλη, ένας τομέας μέσα σε μια τέτοια ενότητα ή ένα club ή μια εθελοντική ένωση (voluntary association) μπορεί να αναφέρονται ως κοινότητες (...). Στην πιο περιορισμένη ανθρωπολογική και κοινωνιολογική έννοια, ο όρος περιορίζεται να σημαίνει μια τοπική κοινότητα».(1)

Ο ορισμός αυτός εμπεριέχει όλες τις απόψεις, που έχουν κατατεθεί από τους διάφορους επιστήμονες. Μπορούμε όμως να τις διακρίνουμε σε δύο ομάδες με βάση το γενικό προσανατολισμό του κριτηρίου, που χρησιμοποιείται. Έτσι από τη μια μεριά έχουμε την κοινότητα, η οποία ορίζεται με διοικητικά αποκλειστικά γνωρίσματα. Σ' αυτή την περίπτωση οι δύο έννοιες (κοινότητα και αστικός χώρος-πόλη) θα συνέπιπταν, οπότε η μεθοδολογική προσέγγιση του θέματος θα διευκολυνόταν. Από την άλλη κυριαρχεί η κοινωνιολογική διάσταση του ορισμού, με αποτέλεσμα να εγείρεται συζήτηση για τα συστατικά στοιχεία της κοινότητας γενικότερα αλλά και ειδικότερα στον αστικό χώρο.

Στην τελευταία περίπτωση η κοινότητα αντιμετωπίζεται ως μια ιστορική κατηγορία, η οποία οργανώνει το χώρο, την κοινωνία, τον πολιτισμό της. Όλοι οι μελετητές της κοινότητας τονίζουν ως βασικό στοιχείο για την ύπαρξή της το χώρο. Ο René König σημειώνει χαρακτηριστικά ότι η κοινότητα είναι «μια λίγο ή πολύ μεγάλη χωρική και κοινωνική μονάδα, μέσα στην οποία συνδρούν άνθρωποι για να διαβιώσουν οικονομικά, κοινωνικά

(*) Ανακοίνωση που έγινε στην ημερίδα: «Η Ελληνική Κοινότητα», που διοργανώθηκε από το Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων για τα 25 χρόνια από την ίδρυσή του.

(1) Charlotte Seymour-Smith (επιμέλεια), «Community» στο λεξικό: Macmillan Dictionary of Anthropology. Macmillan Press Ltd, London 1986, σ. 46.

και πολιτιστικά».(2)

Ο αστικός χώρος από την άλλη μεριά αποτελεί την εμπορευματοποιημένη έκφραση της πόλης, τον τύπο της που διαμορφώθηκε μέσα στο νέο καταμερισμό εργασίας που προέκυψε από την επικράτηση των καπιταλιστικών σχέσεων παραγωγής.(3) Η πόλη αποτελούσε ασφαλώς πάντα μια ιδιαίτερη μορφή οργάνωσης του οικιστικού, οικονομικού και κοινωνικού χώρου και ως εκ τούτου ήταν φυσικό να οργανωθεί σε επιμέρους ενότητες, οι οποίες ανέπτυξαν την αίσθηση της διαφοροποιούμενης κοινότητας σε σχέση με το υπόλοιπο σώμα της πόλης. Τέτοιες ενότητες ήταν οι συντεχνίες. Η πόλη λοιπόν είχε αποκτήσει πιο πολύπλοκη σύνθεση και αυτό το όφειλε στις λειτουργίες, τις οποίες επιτελούσε στην οργάνωση ευρύτερων γεωγραφικών ενοτήτων.(4)

Η πολυπλοκότητα όμως της πόλης ως κοινωνικής μορφής αυξήθηκε μετά την επικράτηση των καπιταλιστικών σχέσεων παραγωγής, οι οποίες προσέδωσαν στην πόλη παραγωγικό χαρακτήρα και από τότε μπορούμε να μιλάμε ουσιαστικά για αστικότητα και αστικό χώρο.(5) Οι βιομηχανίες που έγιναν στις πόλεις προκάλεσαν μαζικές μετακινήσεις πληθυσμού στους νέους χώρους απασχόλησης, γεγονός που είχε ως αποτέλεσμα τη δημιουργία γειτονιών καινούργιων από τους μετανάστες. Το φαινόμενο αυτό οξύνει το πρόβλημα της συνθετότητας των πόλεων. Είναι τώρα, στις βιομηχανικές χώρες βέβαια, ορατό το γεγονός, ότι η πόλη απαρτίζεται από ανομοιογενείς πληθυσμούς, οι οποίοι, παρόλο ότι ζουν πλάι πλάι, δεν έχουν επικοινωνία. Χαρακτηριστικό είναι αυτό που συνέβη στην πόλη Leeds της Αγγλίας στα τέλη του 19ου αιώνα. Εβραίοι από διάφορες περι-

(2) Βλ. Γιώργο Τσουγιόπουλο, *Το ελληνικό αστικό κέντρο. Πρώτο Μέρος: Μεθοδολογική προσέγγιση*. Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών, Αθήνα 1984, σ. 18-21. Για την κοινότητα βλ. επίσης Robert Redfield, «*The Little Community*», στο βιβλίο: «*The Little Community - Peasant Society and Culture*». The University of Chicago Press, Chicago-London 1973, σσ. 1-182. Μανώλη Παπαδολαμπάκη, *Επικοινωνία και κοινότητα στην πόλη. Διαλεκτική της «κοινοτικής δομής του χώρου»*. Εκδόσεις Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη 1981, σσ. 75-111.

(3) Καρλ Μαρξ - Φρ. Έγκελς, *Η γερμανική ιδεολογία*, μετ. Κ. Φιλίνη, τ.1. Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα (χ.χ.), σσ. 99-100.

(4) Καρλ Μαρξ - Φρ. Έγκελς, *Η γερμανική ιδεολογία*, ό.π., σσ. 100-101. Βασίλης Φίλιας, *Κοινωνικά συστήματα*. Εκδόσεις Νέα Σύνορα, Αθήνα 1978, σσ. 93-104. Νίκος Κομνηνός, *Ανάπτυξη της πόλης και προγραμματισμός*. Εκδόσεις Τίμαιος, Θεσσαλονίκη 1982, σσ. 13-32. Θανάσης Καλαφάτης, «*Επαγγελματικός καταμερισμός και χωροταξικές όψεις στο Αίγιο τον 19ο αιώνα*». Πρακτικά του Διεθνούς Συμποσίου Ιστορίας: "Νεοελληνική πόλη. Οθωμανικές κληρονομίες και ελληνικό κράτος", τόμος Β. Εταιρεία Μελέτης Νέου Ελληνισμού, Αθήνα 1985, σσ. 469-486. Henry Lefebvre, *Δικαίωμα στην πόλη. Χώρος και πολιτική*, μετ. Πάνος Τουρνικιώτης - Κλωντ Λωράν. Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 1977, σ. 117.

(5) Louis Bergeron-Marcel Roncayolo, *Από την προβιομηχανική στη βιομηχανική πόλη*, μετ. Πόπη Πολέμη-Ρίκα Μπενβενίστε. Εταιρεία Μελέτης Νέου Ελληνισμού, Αθήνα 1984, σσ. 7-8. Richard Fox, *Urban Anthropology. Cities in their Cultural Settings*. Prentice - Hall, Inc., Englewood Cliffs, New Jersey 1977, σσ. 88-91.

οχές (Πολωνία, Ρωσία) και για πολλούς λόγους συγκεντρώθηκαν στην περιοχή Leylands της πόλης, στην οποία την εποχή αυτή είχε αρχίσει να αναπτύσσεται η βιομηχανία μάλλινων ενδυμάτων. Οι Εβραίοι λοιπόν διαμορφώνουν μια δική τους γειτονιά, μια δική τους κοινότητα, όπου «οι νιόφερτοι (...) θεωρούσαν τα χωριά καταγωγής τους ως το μόνο σημαντικό πλαίσιο για κοινωνική αλληλεπίδραση και έτειναν να αντιμετωπίζουν το υπόλοιπο Leeds ως ένα κοινωνικό και πολιτιστικό κενό».(6)

Η πόλη σαφώς είναι πολύπλοκη στη σύνθεσή της,(7) γεγονός που επιτείνεται από τη βιομηχανοποίηση και τις αστικοποιητικές διαδικασίες, οι οποίες εξώθησαν μεγάλα τμήματα αγροτικού πληθυσμού να μετακινηθούν στην πόλη αλλά, μέσα στις νέες οικονομικές και κοινωνικές συνθήκες, διαμορφώθηκαν καινούργιες πληθυσμιακές ομάδες με κοινά χαρακτηριστικά. Το κρίσιμο σημείο στον προσανατολισμό της έρευνας και τη χρήση των μεθοδολογικών οργάνων είναι η σχέση της κοινότητας με την πόλη, τον αστικό χώρο.

Ο Don Martindale θεωρεί την πόλη μια κοινότητα. Λέει: «Ιδίως στην περίοδο του μεγαλείου της, η πόλη ήταν περισσότερο από ένα θεσμό - ήταν μια κοινότητα (...). Μια κοινότητα είναι μια διαδικασία, μια κίνηση προς ενότητα στα συστήματα κοινωνικής ζωής, μια κίνηση, πράγματι, ουδέποτε πλήρης ή ολοκληρωμένη. Η θεσμοποίηση είναι μια όψη της διαμόρφωσης κοινότητας, αλλά η κοινότητα συντελεί στην ανάπτυξη μιας περισσότερο ή λιγότερο πλήρους σειράς θεσμών (...)» Σύμφωνα μ' αυτόν η πόλη είναι κοινότητα από την άποψη της παρέμβασης στο χώρο και στην κοινωνία. Μπορεί η πόλη να οργανώνει το περιβάλλον της και να παράγει θεσμούς, οι οποίοι προκαλούνται από την συνθετότητα των λειτουργιών της. Αντιμετωπίζει δηλαδή την πόλη ως «ένα παράδειγμα σύνθετης κοινωνίας με θεσμούς που προσαρμόζονται στη συμπεριφορά μεγάλου αριθμού ατόμων, που είναι ξένοι ο ένας με τον άλλο».(8)

Η πόλη λοιπόν είναι κοινότητα από την άποψη του παραγωγού θεσμών

(6) John Connell, «*The Jewish Ghetto In Nineteenth Century Leeds: A Case of Urban Involution*», *Urban Anthropology*, 10:1 (1981), σ.5. Για τη δημιουργία «ενός είδους υποστρώματος κάτωθεν μιας περισσότερο πολιτισμένης κοινότητας συντείνει η μετανάστευση και των Ιρλανδών στη Βρετανία». Βλ. Michael J. Piore, *Birds of Passage: Migrant Labor and Industrial Societies*. Cambridge University Press, Cambridge - London - New York 1979, σ.15.

(7) Βλ. Charlotte Seymour-Smith, «*Complex Society*», στο λεξικό: *Macmillan Dictionary of Anthropology*. Macmillan Press Ltd, London 1987, σ.48. Οι ανθρωπολόγοι, που εργάζονται στις πόλεις, ονομάζουν το αντικείμενό τους *Urban Anthropology* ή *Anthropology of Urban and Complex Societies*. Βλ. Richard Basham, *Urban Anthropology: The Cross-Cultural Study of Complex Societies*. Mayfield Publishing Company, Palo Alto, Cal. 1978, σ.26. Για την *complex society* επίσης βλ. Frederick C. Gamst, *Peasants in Complex Societies*. Holt, Rine Hart and Winston, Inc., New York 1974, σ.3.

(8) Don Martindale «*Theory of the City*» στο βιβλίο: *Urbanism and Urbanization*, (εκδοτική επιμέλεια Noel Iverson). Leiden-E. J. Brill 1984, σ.11. Βλ. επίσης Max Weber, *The City. The Free Press of Glencoe*, Glencoe 1958, σσ.80-81.

και οργανωτή του χώρου. Είναι προπάντων κοινότητα από την άποψη των οικονομικών λειτουργιών, οι οποίες επιτελούνται στα όριά της, κύριες ή συμπληρωματικές. Είναι όμως η πόλη ενιαία κοινότητα από κοινωνική και πολιτιστική άποψη; Το ερώτημα αυτό απασχόλησε τους ερευνητές από τη δεκαετία του 1920 και ύστερα, ιδίως στην Αμερική, όπου η αστικοποίηση είχε προκαλέσει σημαντικές ανατροπές στην οργάνωση των κοινωνιών. Οι βιομηχανικές πόλεις της Αμερικής υποδέχτηκαν πολλά άτομα από ευρωπαϊκά ή νοτιοαμερικάνικα κράτη, τα οποία εγκαταστάθηκαν κατά εθνότητες στις πόλεις.⁽⁹⁾ Το γεγονός αυτό δημιούργησε προβλήματα στις ΗΠΑ, τα οποία ανέλαβαν να μελετήσουν διάφοροι επιστήμονες.

Τις μελέτες που πραγματοποιήθηκαν μπορούμε να τις διακρίνουμε σε δυο βασικές κατηγορίες. Η πρώτη περιλαμβάνει όσες μελέτες έγιναν στα πλαίσια των σχολών The Chicago School of Urban Ecology και The Community Study Approach.⁽¹⁰⁾ Κύριο γνώρισμα αυτών των μελετών είναι ότι αντιμετωπίζουν τον αστικό χώρο ως σύνθεση επιμέρους κοινοτήτων, τις οποίες διαπραγματεύονται. Στη δεύτερη κατηγορία ανήκουν οι εργασίες, κατά κύριο λόγο, του Louis Wirth⁽¹¹⁾ και Robert Redfield. Αυτοί διατυπώνουν την άποψη ότι υπάρχει ένας χαρακτηριστικός τρόπος αστικής ζωής και εξετάζουν την πόλη ως το πλαίσιο - κοινότητα, όπου διαμορφώνονται οι νέες αξίες. Η άποψη οδηγήθηκε στην ακραία της έκφραση από το Robert Redfield, ο οποίος εξέλαβε την πόλη ως ένα πόλο, ως μια κοινότητα, στην οποία συγκλίνουν όλες οι παραδοσιακές κοινότητες. Ο τύπος του αγροτο-αστικού συνεχούς (folk-urban continuum)⁽¹²⁾ υποδηλώνει αναπόφευκτα τη μετάβαση από τον ένα πόλο στον άλλο. Ενδιάμεσες καταστάσεις δεν υπάρχουν. Έτσι η πόλη, ο αστικός πόλος, εξετάζεται ως μια κοινότητα, όπου κυριαρχούν τα ίδια κοινωνικά και πολιτισμικά γνωρίσματα.

Η άποψη αυτή του Robert Redfield αμφισβητήθηκε πολύ γρήγορα. Ο κύριος εκφραστής της αμφισβήτησης είναι ο Oscar Lewis.⁽¹³⁾ Η πόλη δεν είναι μια κοινότητα, ένας οργανισμός με αφομοιωτικές δυνατότητες, οι οποίες εξομοιώνουν αυτούς που κατοικούν στα όριά της. Αντίθετα οι επιστήμονες μίλησαν για την ύπαρξη διαφοροποιημένων ομάδων στα

---

(9) Βίλμα Χαστάογλου, *Κοινωνικές θεωρίες για τον αστικό χώρο. Κριτική ανάλυση*. Εκδόσεις Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη 1981, σσ. 10-17. Don Martindale, «Prefatory Remarks: The Theory of the City», στο βιβλίο: *The City*, ό.π., σσ.11-14.

(10) Βλ. Richard Basham, *Urban Anthropology*, ό.π., σσ. 28-29. Βίλμα Χαστάογλου, *Κοινωνικές θεωρίες για τον αστικό χώρο*, ό.π., σσ. 41-63.

(11) Louis Wirth, «Urbanism as a Way of Life», *American Journal Sociology*, 44 (1938), σσ. 1-24.

(12) Για το αγροτο-αστικό συνεχές βλ. Robert Redfield, *The Folk Culture of Yucatan*. University of Chicago Press, Chicago 1941.

(13) Oscar Lewis, «Further Observations on the Folk-Urban Continuum and Urbanization with Special Reference to Mexico City», στο βιβλίο: *The Study of Urbanization* (εκδοτική επιμέλεια P. M. Hauser και L.F.Schnore). John Wiley and Sons, New York 1965, σσ. 496-497.

πλαίσια του κύριου σώματος της πόλης, τόσο στον Τρίτο Κόσμο όσο και στην Ευρώπη ή την Αμερική. Πρόκειται για μετανάστες του αγροτικού χώρου, οι οποίοι συνέρευσαν στις πόλεις και δημιούργησαν τα urban villages,⁽¹⁴⁾ τα slums, τα squatter settlements,⁽¹⁵⁾ όπου οι μετανάστες συγκεντρώνονταν στον ίδιο γεωγραφικό χώρο (πολλές φορές μπορεί να ήταν κι ένας δρόμος) και «κατασκεύαζαν ένα αντίγραφο του πολιτισμού, που άφηναν πίσω».⁽¹⁶⁾ Το σπουδαιότερο είναι η αίσθηση της κοινότητας που ανέπτυσαν τα μέλη της ομάδας και η οποία οφειλόταν στην κοινή καταγωγή, την πολιτισμική συγγένεια και τη συγκατοίκηση, η οποία τους συσπείρωνε και τους εξασφάλιζε την αίσθηση της ασφάλειας μπροστά στην ευρύτερη και άξενη κοινότητα της πόλης.

Η ανατροπή λοιπόν της σχέσης υπαίθρου-πόλης έφερε μετά το Δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο ποικίλα πληθυσμιακά και πολιτισμικά μεγέθη και μετά απ' αυτά ακολούθησαν οι επιστήμονες - κοινωνικοί ανθρωπολόγοι κατά κανόνα -, οι οποίοι άρχισαν να μελετούν τα επιστημονικά τους αντικείμενα στο νέο, το αστικό περιβάλλον. Έτσι νωρίς τίθενται με ένταση νέα επιστημονικά ζητήματα, τα οποία κυριαρχούν στην επιστημονική βιβλιογραφία. Πρόκειται για τις προτάσεις ethnic group, ethnicity, ethnic identity. Γύρω απ' αυτές τις έννοιες αναπτύχθηκε μια ενδιαφέρουσα συζήτηση, που αφορούσε τόσο τα συστατικά γνωρίσματά τους όσο και τη σχέση με το υπόλοιπο αστικό σύστημα και τις άλλες ομάδες. Κύριο ενδιαφέρον και προσανατολισμός των ερευνών είναι η διερεύνηση των διαδικασιών συγκρότησης κοινοτήτων στον αστικό χώρο, καθώς και το μέλλον τους. Οι A. Gordon Darroch και Wilfred G. Marston σ' ένα ενδιαφέρον άρθρο τους με τίτλο «Patterns of Urban Ethnicity» ισχυρίζονται ότι το έδαφος αποτελεί αναγκαία προϋπόθεση για τη συγκρότηση της κοινότητας αλλά και για την αντίστασή της στην αφομοίωση (assimilation) στην πόλη.⁽¹⁷⁾ Ένα άλλο σοβαρό πρόβλημα που απασχόλησε τους μελετητές ήταν η ταυτότητα της ομάδας (ethnic identity).⁽¹⁸⁾ Ποιά είναι η πορεία της; Παραμένει αμετάβλη-

(14) Jonathan Baker, *The Rural-Urban Dichotomy in Developing World. A Case Study from Northern Ethiopia*. Norwegian University Press 1986, σσ. 34-36.

(15) Richard Basham, *Urban Anthropology*, ό.π., σσ. 174-181.

(16) Jonathan Baker, ό. π., σ. 32.

(17) A. Gordon Darroch - Wilfred G. Marston, «Patterns of Urban Ethnicity», στο βιβλίο: *Urbanism and Urbanization*, ό.π., σσ. 87-155. Talcott Parsons, «Some Theoretical Considerations on the Nature and Trends of Change of Ethnicity», στο βιβλίο: *Ethnicity. Theory and Experience* (εισαγωγή-επιμέλεια Nathan Glaser και Daniel P. Moynihan). Harvard University Press, Cambridge-Massachusetts-London 1975, σσ. 53-83. Daniel Bell, «Ethnicity and Social Change», στο βιβλίο: *Ethnicity. Theory and Experience*, ό.π., σσ. 141-174. Abner Cohen, «Variables in Ethnicity», στο βιβλίο: *Ethnic Change* (εκδοτική-επιμέλεια Charles F. Keys). University of Washington Press, Seattle and London 1982, σσ. 307-331.

(18) Donald L. Horowitz, «Ethnic Identity», στο βιβλίο: *Ethnicity. Theory and Experience*, ό.π., σ. 140. George Devos, *Ethnic Identity: Cultural Continuities and Change*. Mayfield Publishing, Palo Alto, Cal. 1975.

τη από γενιά σε γενιά και μια ενδεχόμενη διαφοροποίησή της πώς γίνεται και πώς σχετίζεται με την έννοια της κοινότητας;

Όταν λοιπόν μιλάμε για κοινότητα στον αστικό χώρο, παραπέμπουμε στην ethnic group,⁽¹⁹⁾ μια πληθυσμιακή ομάδα που διέπεται από κάποιους ενοποιητικούς παράγοντες, αλλά που η ύπαρξή της στον αστικό χώρο οφείλεται στην οικονομική λειτουργία της πόλης στο ευρύτερο κοινωνικό σύστημα. Στον ελλαδικό χώρο η μελέτη αυτών των ομάδων δεν έχει προσελκύσει, σε μεγάλο βαθμό, το ενδιαφέρον των επιστημόνων. Το γεγονός οφείλεται στον προσανατολισμό των επιστημών (κυρίως λαογραφία) ⁽²⁰⁾ στον αγροτικό χώρο αλλά και στη γενικότερη περιφρέουσα ιδεολογική και πολιτική ατμόσφαιρα, που δεν διευκόλυνε τους επιστήμονες να προσεγγίσουν ανάλογα θέματα.

(19) Βλ. Nathan Glaser - Daniel P. Moynihan, «Introduction», στο βιβλίο: "Ethnicity. Theory and Experience", ό.π., σσ.1-2. «Ethnic group είναι μια συγκέντρωση ανθρώπων, που μοιράζονται κάποια συμφέροντα από κοινού και που, σε αλληλεπίδραση με άλλες συγκεντρώσεις, συντονίζουν τις δραστηριότητές τους για να βελτιώσουν και να υπερασπιστούν αυτά τα συμφέροντα μέσω κοινού τύπου οργάνωσης, χρησιμοποιώντας στη διαδικασία πολιτιστικές μορφές όπως συγγένεια, μύθοι καταγωγής, ιεροτελεστείες και εθιμοτυπίες». Βλ. Abner Cohen, «Variables in Ethnicity», ό.π., σ. 308.

(20) Άλκης Κυριακίδου-Νέστορας, «Η οργάνωση του χώρου στον παραδοσιακό

Slums στο Λονδίνο του 18ου αιώνα

Ο Δημήτριος Σ. Λουκάτος παρατηρεί τη μεταβολή, η οποία σημειώθηκε, όταν η «Πρωτεύουσα δέχτηκε ξαφνικά το μεγάλο πλήθος των προσφύγων (1922) κι έγινε "μεγαλούπολις" με λαϊκό χρώμα, ένα χρώμα, που το έδωσαν οι ετερόκλητοι (αστικοί και αγροτικοί) πληθυσμοί».(21)

Αυτό το «χρώμα», την οικονομική και πολιτισμική συμπεριφορά των προσφύγων και τη σχέση τους με το περιβάλλον, δεν το αντιμετώπισαν οι ερευνητές ως πεδίο έρευνας. Αυτές οι «πόλεις της σιωπής», όπως τις αποκάλεσε ο Γκράμισι,(22) συγκροτούσαν αυτόνομες κοινότητες στο ευρύτερο αστικό πλαίσιο (κυρίως Αθήνα και Θεσσαλονίκη).

Πρόκειται για κοινωνίες στα κράσπεδα της πόλης, οι οποίες ακολουθούσαν τους δικούς τους ρυθμούς.(23) Ένας τέτοιος ρυθμός είναι και τα ρεμπέτικα, ο προφορικός τους πολιτισμός. Οι κοινότητες αυτές δε μελετήθηκαν παρά μόνο στη μεταπολιτευτική περίοδο.

Οι εργασίες που έγιναν ανιχνεύουν τις μορφές της κατοικίας και τον οικιστικό χώρο. Αναφέρουμε χαρακτηριστικά τις εργασίες της Βίκας Δ. Γκιζέλη (Κοινωνικοί μετασχηματισμοί και προέλευση της κοινωνικής κατοικίας στην Ελλάδα (1920-1930) (24) καθώς και της Λίλας Λεοντίδου (Πόλεις της σιωπής. Εργατικός εποικισμός της Αθήνας και του Πειραιά, 1909-1940).(25)

πολιτισμό», στο βιβλίο: Λαογραφικά Μελετήματα. Εκδόσεις Νέα Σύνορα, Αθήνα 1979, σσ.44-51. Άλκη Κυριακίδου-Νέστορος, *Η θεωρία της Ελληνικής Λαογραφίας: Κριτική ανάλυση*. Εταιρεία Σπουδών Νεοελληνικού Πολιτισμού και Γενικής Παιδείας, Αθήνα 1978, σ.44. Michael Hertzfeld, *Ours Once More: Folklore, Ideology, and the Making of Modern Greece*. University of Texas Press, Austin 1982. Margaret Alexiou, «Τί είναι - και πού βαδίζει - (η ελληνική) λαογραφία;». Πρακτικά του τέταρτου συμποσίου ποίησης: (Αφιέρωμα στο δημοτικό τραγούδι). Εκδόσεις Γνώση, Αθήνα 1985, σσ.44-45. Μ. Γ. Μερακλής, «Συζήτηση». Πρακτικά τέταρτου συμποσίου ποίησης, ό.π., σσ. 207-208. Στάθης Δαμιανάκος, «Ετερότητα και εθνογραφία: Για μια κοινωνιολογική προσέγγιση του λαϊκού πολιτισμού», στο βιβλίο: Παράδοση ανταρσίας και λαϊκός πολιτισμός. Εκδόσεις Πλέθρον, Αθήνα 1987, σσ. 21-23 και 28-30. Για τη γενικότερη κατάσταση που δε βοηθούσε την ενασχόληση με τέτοια θέματα βλ. Stathis Damianakos, «Rural Community Studies in Greece», στο βιβλίο: *Rural Community Studies in Europe*. Pergamon Press, (Europe Coordination Centre for Research and Documentation in Social Sciences), 3 (1985), σσ. 73-74.

(21) Δημήτριος Σ.Λουκάτος, *Σύγχρονα Λαογραφικά (Folklorica Contemporanea)*. Αθήνα 1963, σ. ια'.

(22) Αντόνιο Γκράμισι, *Il Risorgimento*, μετ. Γιώργος Μαχαίρας. Εκδόσεις Στοχαστής, Αθήνα 1987, σ.159.

(23) Μ. Γ. Μερακλής, *Ελληνική Λαογραφία, Α' Κοινωνική Συγκρότηση*. Εκδόσεις Οδυσσεάς, Αθήνα 1984, σ. 80. Λίλα Λεοντίδου, *Οι πόλεις της σιωπής. Εργατικός εποικισμός της Αθήνας και του Πειραιά, 1909-1940*. Πολιτιστικό Τεχνολογικό Ίδρυμα ΕΤΒΑ, Αθήνα 1989, σσ.122-145.

(24) Βίκα Δ. Γκιζέλη, *Κοινωνικοί μετασχηματισμοί και προέλευση της κοινωνικής κατοικίας στην Ελλάδα (1920-1930)*. Εκδόσεις Επικαιρότητα, Αθήνα 1984.

(25) Λίλα Λεοντίδου, ό.π.

Οι παραπάνω όμως εργασίες δεν ασχολούνται με τη συγκρότηση των κοινοτήτων και την ταυτότητά τους. Αυτό το επιτυγχάνει ο Στάθης Δαμιανάκος, ο οποίος μελέτησε τα ρεμπέτικα που «προέρχονται από μια συγκεκριμένη κοινωνική τάξη, το υποπρολεταριάτο των πόλεων».(26) Θεωρεί τα ρεμπέτικα ο Δαμιανάκος ως έκφραση και δημιουργία μιας συμβιωτικής ομάδας, μιας κοινότητας.

Έρευνα όμως δεν υπάρχει και για τα μεταπολεμικά ελληνικά squatter settlements, τους αυθαίρετους οικισμούς που φιλοξένησαν τους πληθυσμούς της υπαίθρου, οι οποίοι κατέκλυσαν τα μεγάλα αστικά κέντρα. Εκεί οι μετανάστες οργανώνονται σε ομογενοποιημένες οικιστικές ενότητες και ζουν μια «αγροτοποιημένη αστική ζωή», κατά το Μ.Γ.Μερακλή (27) Οι συνθήκες μετάβασης από την υπαίθρο στην πόλη και η συνακόλουθη δυσκολία προσαρμογής του μετανάστη στο αστικό περιβάλλον προκάλεσαν τη δημιουργία κοινοτήτων στα πλαίσια του αστικού κορμού, που δεν προσέλκυσαν το ενδιαφέρον των μελετητών. Εξάιρεση αποτελεί η προσπάθεια της ομάδας Δ.Α.Φατούρου στη Θεσσαλονίκη (Μελέτες για την κατοικία),(28) η οποία όμως έδωσε μεγαλύτερη προσοχή στη δομή των οικισμών και τους τύπους των αυθαιρέτων. Πιό προωθημένες στην κατεύθυνση της κοινότητας είναι οι μελέτες των Αμερικανών ανθρωπολόγων Mary C. Gutenshwager, René B. Hirschon, Susan Buck Sutton.(29) Ιδιαίτερη βέβαια μνεία πρέπει να γίνει για την προσπάθεια που είχε αναλάβει η Άλκη Κυριακίδου-Νέστορος(30) στα πλαίσια της μελέτης της προφορικής ιστορίας.

Μέσα στα παραπάνω ιστορικά πλαίσια απασχόλησε και τον υποφαινόμενο η έννοια της κοινότητας, οι λειτουργίες που αναλαμβάνει στον αστικό χώρο και σε σχέση με την κοινότητα καταγωγής αλλά και οι αντιστάσεις της στις αφομοιωτικές διεργασίες. Πεδίο έρευνας αποτέλεσαν οι

(26) Στάθης Δαμιανάκος, «Το ρεμπέτικο τραγούδι: Εθνολογικές και ταξικές συνιστώσες», στο βιβλίο: Παράδοση ανταρσίας και λαϊκός πολιτισμός, ό.π., σ.109. Βλ. επίσης το άρθρο του ίδιου που δημοσιεύεται στο παρόν τεύχος. Στάθης Δαμιανάκος, «Για μια κοινωνιολογική ανάγνωση του λαϊκού χορού: Το παράδειγμα του ζειμπέκικου και του χασάπικου», Πρεβεζάνικα Χρονικά, 24 (1990), σσ.3-9.

(27) Μ.Γ.Μερακλής, «Αστική Λαογραφία». Δελτίο της Εταιρείας Σπουδών Νεοελληνικού Πολιτισμού και Γενικής Παιδείας, 3 (1979), σ.13.

(28) Δ.Α.Φατούρος, Λ.Παπαδόπουλος, Β.Τεντοκάλη (εκδοτική επιμέλεια), *Μελέτες για την κατοικία στην Ελλάδα*. Εκδόσεις Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη 1979.

(29) Για τις εργασίες αυτές βλ. Michael Kenny - David I. Kertzer (εισαγωγή-επιμέλεια), *Urban Life in Mediterranean Europe: Anthropological Perspectives*. University of Illinois Press, Urbana-Chicago-London 1983.

(30) Άλκη Κυριακίδου-Νέστορος, Αδέλλα Ισμηρλιάδου, Άννα Παναγιωταρέα, Άννα Πυργάκη, Έφη Βουτουρά, Ρίτσα Δέλτσου, «Λαογραφία και προφορική ιστορία», Εντευκτήριο, 8 (1989), σσ.39-61. Ο Μ. Γ. Μερακλής επισημαίνει το νέο κοινωνικό φαινόμενο που δημιουργεί νέο πεδίο έρευνας στις πόλεις από τη συγκρότηση συμπαγών πληθυσμιακών ομάδων. Βλ. Μ. Γ. Μερακλής, *Σημειώσεις Λαογραφίας, τεύχος Α': Κατάταξη λαογραφικής ύλης, Ι. Κοινωνική συγκρότηση*. Ιωάννινα 1976, σσ.40-42. Ο Αλεξιάδης καταγράφει την κίνηση της λαογραφίας προς τη μελέτη πληθυσμιακών ομάδων. Εκδόσεις Καρδαμίτσα, Αθήνα 1988, σσ.52-53.

Συρρακιώτες, οι οποίοι μεταπολεμικά αποφάσισαν να εγκατασταθούν μόνιμα στην Πρέβεζα. Πρόκειται για ημινομάδες από το Συρράκο Ιωαννίνων, που βρίσκεται στα βορειοανατολικά του νομού. Στη συντριπτική τους πλειοψηφία αποτελούνταν από κτηνοτρόφους και τα κατώτερα στρώματα του χωριού (κιρατζήδες, τυροκόμοι), οι οποίοι το χειμώνα ξεχείμαζαν στον ελαιώνα της Πρέβεζας. Οι κτηνοτρόφοι χρησιμοποιούσαν τα λιβάδια στην περιφέρεια του ελαιώνα, ενώ οι τυροκόμοι, που ήταν η πλειοψηφία, και οι κιρατζίδες εξασφάλιζαν την επιβίωση της οικογενείας τους στον ελαιώνα, αφού τροφοδοτούσαν με γυναικεία εργατικά χέρια την ελαιοσυγκομιδή. Ός το δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο η κοινότητα είναι προέκταση του χωριού. Το μόνο που αλλάζει είναι ο προσωρινός χώρος εγκατάστασης. «Η κοινότητα είναι στην πόλη αλλά δεν είναι της πόλης», όπως χαρακτηριστικά σημειώνει ο Mayer (31) αλλού. Η κοινότητα χρησιμοποιεί τα κράσπε-

(31) P.Mayer, «*Migracy and the Study of Africans in Towns*», *American Anthropologist*, 64 (1962), σ.590.

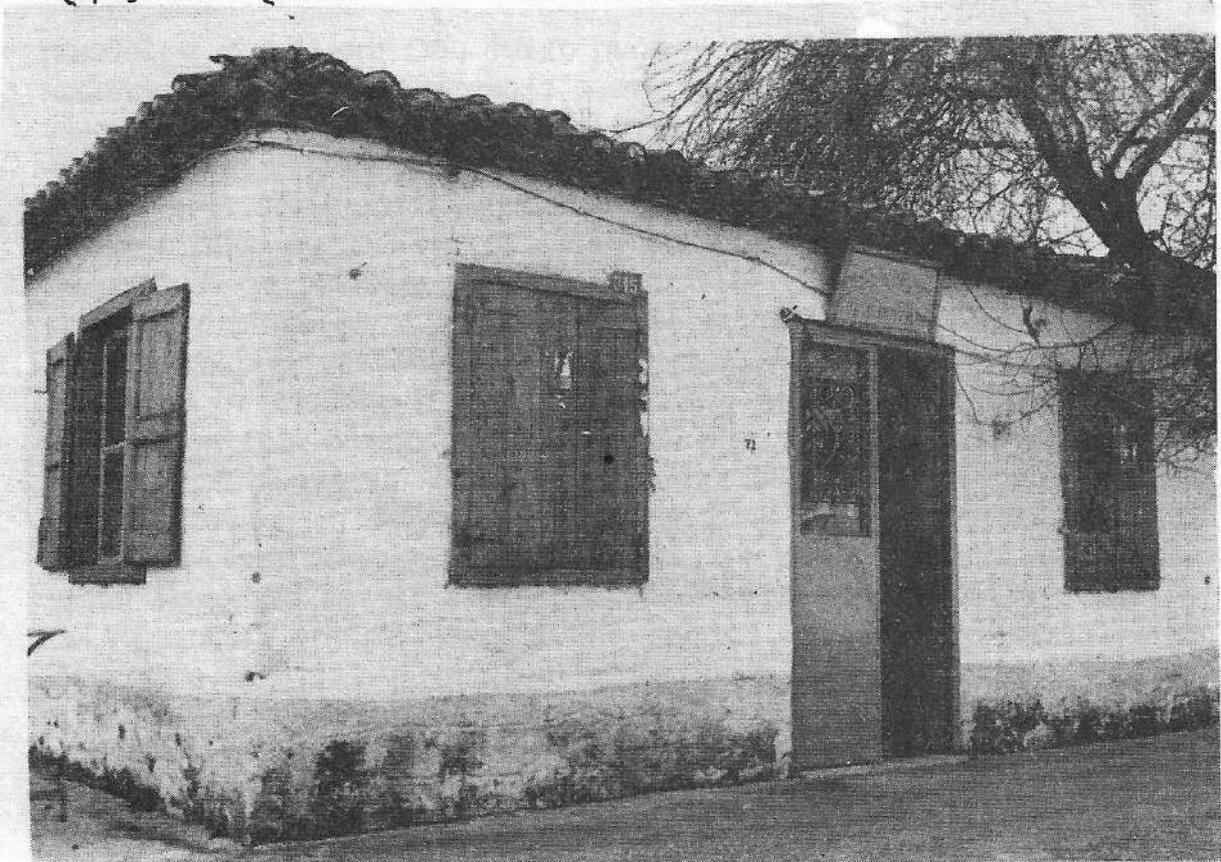
Νεαρές Συρρακιώτισσες ντυμένες με τη γιορτινή τους φορεσιά

δα της πόλης για να επιζήσει. Η μόνη σχέση μαζί της είναι η εκμίσθωση των γυναικείων εργατικών χεριών στους ελαιοκτηματίες και οι συμπληρωματικές άλλες ασχολίες των γυναικών (τροδοσία των αστικών νοικοκυριών με λάχανα, αυγά, γάλα, ξύλα, κουκούτσες). Οι άντρες επίσης απασχολούνται στα τυροκομεία και σ' άλλες περιστασιακές δουλειές. Η κοινότητα νιώθει φιλοξενούμενη στην πόλη και περιμένει την ώρα να έρθει η άνοιξη και να πάρει το δρόμο για τα βουνά. Ζούνε σε καλύβες σε νοικιασμένο τόπο ή στα λιβάδια των κτηνοτρόφων και το δημοτικό σχολείο υπάγεται στην αρμοδιότητα του χωριού. Ο δάσκαλος συνοδεύει τους ημινομάδες στις μετακινήσεις τους. Η πόλη γι' αυτούς είναι η απουσία, το διάλειμμα. (32) Το χωριό είναι η παρουσία, η συνέχεια της ιστορικής τους πορείας και γι' αυτό η αδυναμία να ανεβεί κάποιος στο χωριό την άνοιξη θεωρούνταν ως σημαντικό μειονέκτημα, γιατί δε θα είχε το μέλος της κοινότητας την ευκαιρία να δηλώσει παρών στη συσπείρωση της κοινότητας. «Ο μικρός τα 'παιρνε τα γράμματα. Ο δάσκαλος μας ήλεγε να τον στείλουμε παραπάνω. Ο γέροντας δεν τον έστειλε. Ήθελε λεφτά να τον στείλει. Τα λεφτά τα κράταγε να ανεβούμε στο χωριό την άνοιξη. Έτσι έμεινε το παιδί χωρίς γράμματα», μου εξομολογήθηκε μια Συρρακιώτισσα.

Το κρίσιμο σημείο για τη σχέση της κοινότητας με την πόλη είναι η απόφαση των Συρρακιωτών να εγκατασταθούν μόνιμα στην πόλη. (33) Από τα τέλη της δεκαετίας του 1940 άρχισε η διαδικασία της αποημινομαδοποίησης, που ολοκληρώνεται στη δεκαετία του 1950. Η κοινότητα στρέφεται πια προς την πόλη. Συγκροτούνται μόνιμοι οικισμοί των Συρρακιωτών κατά μήκος της εθνικής οδού Ιωαννίνων-Πρέβεζας. Η επιλογή της Πρέβεζας ως χώρου εγκατάστασης σχετιζόταν με την οικονομική τους καχεξία, η οποία δεν τους επέτρεπε να μετακινηθούν προς τα Γιάννενα που ήταν ο κρυφός καημός των περισσότερων. Οι γυναίκες της Συρρακιώτικης οικογένειας εξασφάλιζαν την επιβίωση. Στην Πρέβεζα ένωσαν ασφαλείς. Αυτή είναι η αμυντική όψη της επιλογής. Υπάρχει όμως και η

(32) Ανάλογη συμπεριφορά για τους μετακινούμενους πληθυσμούς αναφέρουν και οι: J.K.Campbell, *Honour, Family and Patronage*. Oxford University Press, Oxford 1964, σ.8. Vassilis Nitsiakos, *A Vlach Pastoral Community in Greece: The Effects of its Incorporation into the National Economy and Society*, διδακτορική διατριβή. University of Cambridge 1985, σ.35.

(33) Οι παρυφές της πόλης αποτελούν συνήθη επιλογή για τους μετανάστες της υπαίθρου. Έτσι δημιουργήθηκαν στην Ελλάδα οι αυθαίρετοι οικισμοί, καθώς και τα squatter settlements στις χώρες του τρίτου κόσμου. Βλ. Νίκος Καλογήρου, «Το πρόβλημα της κατοικίας για τους μετανάστες της πόλης», στο βιβλίο: Μελέτες για την κατοικία στην Ελλάδα (εκδοτική επιμέλεια Δ. Α. Φατούρος, Λ. Παπαδόπουλος, Β.Τεντοκάλη). Εκδόσεις Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη 1979, σ.34 και 41-42. Δ.Α.Φατούρος, Κωστής Χατζημιχάλης, «Αυτογενής οικισμός στην περιοχή Θεσσαλονίκης», ό.π., σ.261. Μ.Γ.Μερακλής, *Ελληνική Λαογραφία, Α' Κοινωνική Συγκρότηση*, ό.π., σσ.29-30. Richard Basham, *Urban Anthropology*, ό.π., σσ.174-181. Slavko Kremensek, «On the Fringe of the Town», στο βιβλίο: *Urban Life in Mediterranean Europe: Anthropological Perspectives*, ό.π., σσ.282-298.

Το καφενείο του Σαούγκου που αποτέλεσε κέντρο αναφοράς για όλους τους Συρρακιώτες

επιθετική όψη, η επιθυμία δηλαδή της συρρακιώτικης οικογένειας να προγραμματίσει την έξοδο των αρσενικών μελών της από τους παραδοσιακούς επαγγελματικούς ρόλους (κιρατζής και κυρίως τυροκόμος). Όνειρο είχαν το «κεραμίδι», το αστικό επάγγελμα (ράφτης, τσαρουχάς, τσαγγάρης), που θα τους απάλλαζε από την αβεβαιότητα.

Η κοινότητα λοιπόν επιλέγει ένα γνωστό χώρο για να πραγματοποιήσει την ποιοτική της στροφή. Η στροφή που πραγματοποιεί από την άποψη του χώρου είναι συντηρητική. Ριζοσπαστικός χαρακτηρίζεται ο προσανατολισμός των αρσενικών νεαρών βλαστών σε αστικά επαγγέλματα, μια κίνηση που διερρήγνυε τους δεσμούς με την παραδοσιακή συμπεριφορά των κατώτερων στρωμάτων του Συρράκου. Όμως αυτή η ριζοσπαστική κίνηση σπηρίχτηκε στη συντηρητική συμπεριφορά στην επιλογή του χώρου και τον παραδοσιακό οικονομικό ρόλο της συρρακιώτισσας γυναίκας (ελαιοσυλλέκτρια-άλλες συμπληρωματικές δουλειές: λάχανα, γάλα κ.λπ). (34)

Στο διάστημα λοιπόν από το τέλος της Κατοχής ως το τέλος της δεκαετίας του 1950 η κοινότητα αποκτά έδαφος, το οποίο αποτελεί

(34) Ο Kremensek σημειώνει ότι και οι γυναίκες των αγροτών μεταναστών στο προάστειο Zelena Jama της Ljubljana Γιουγκοσλαβίας ασκούσαν ανάλογες συμπληρωματικές εργασίες. Καλλιεργούσαν π.χ. τους κήπους τους και πούλαγαν τα λαχανικά στην πόλη για να ενισχύσουν το οικογενειακό εισόδημα. Βλ. Slavko Kremensek, ό.π., σ.286.

σημείο αναφοράς και ονοματοθεσίας. Διαμορφώνονται διάφοροι οικισμοί. Ο ένας απ' αυτούς (οικισμός Νοσοκομείου) δημιουργήθηκε στα κράσπεδα της πόλης, έξω από την κύρια είσοδο της πόλης (Φόρος). Άλλοι δύο (α. Αγίας Ειρήνης β. Σαούγκου-Μπαχλάβα) διαμορφώθηκαν σε απόσταση 1-3 χιλ. αντίστοιχα από την πόλη και κατά μήκος της εθνικής οδού Ιωαννίνων-Πρέβεζας. Άλλοι οικισμοί με μικρότερη συνοχή δημιουργήθηκαν σε διάφορες περιοχές (Πετρίτσια, Ταράνα, Ψαθάκι). Όλοι οι οικισμοί ήταν γνωστοί ως Βλάχικα ή Ελαιώνας. Η πρώτη ονομασία προήλθε από την καταγωγή και η άλλη από το χωριό εγκατάστασης, τον ελαιώνα της Πρέβεζας.

Τα μέλη της κοινότητας ενδιαφέρονται τώρα για την αγορά του οικοπέδου, το οποίο προσφέρει στον ιδιοκτήτη του την αίσθηση της ασφάλειας (35) και του ενεργοποιεί διεργασίες και στο συναισθηματικό επίπεδο αλλά κυρίως στην οικονομική συμπεριφορά, ότι δηλαδή η σχέση Συρράκου και Πρέβεζας, όπως αντανακλώνταν σ' αυτούς προπολεμικά, ανατρέπεται. Η Πρέβεζα τώρα γίνεται η βάση για τον προγραμματισμό των λειτουργιών τους, και ιδίως των οικονομικών. Το Συρράκο ζει μόνο ως ανάμνηση και ως πολιτισμικό παρόν στην καθημερινή τους δράση. Η αγορά του οικοπέδου, μετά από ένα σύντομο διάστημα στέγασης σε καλύβα, συνοδεύεται από την κατασκευή σπιτιού, που υλοποιεί το όραμα του Συρρακιώτη. Απο-

(35) Γιώργος Αραχωβίτης, Μπούλη Φαμελιάδου, «Περιοχές αυθαίρετης δόμησης: Ο συνοικισμός Μετέωρα», στο βιβλίο: Μελέτες για την κατοικία, ό.π., σ.238.

Πανηγύρι Συρρακιωτών στην Αγία Φανερωμένη

τελεί την επιβεβαίωση ότι εγκαταλείπουν ανεπιστρεπτί ένα μοντέλο ζωής, το οποίο τους είχε ταλαιπωρήσει αφάνταστα αλλά και που τόνιζε έντονα την πολιτισμική τους διαφοροποίηση από την υπόλοιπη πόλη.

Την ίδια χρονική περίοδο η κοινότητα αποκτά δημοτικό σχολείο στην περιοχή Σαούγκου, το οποίο υπάγεται πλέον στην εκπαιδευτική περιφέρεια της Πρέβεζας και επονομάζεται Δημοτ. Σχολείο Ελαιώνα ή Βλάχικο. Η κοινότητα βαθμιαία διαμορφώνεται σε συνοικία της πόλης. Τα βασικά στοιχεία αυτής της εξέλιξης είναι η μόνιμη διαμονή και η διοικητική εξάρτηση από την πόλη. Αυτή η εξάρτηση διευρύνθηκε με τη μεταφορά των εκλογικών δικαιωμάτων απ' το Συρράκο στην Πρέβεζα. Η συντριπτική πλειοψηφία προχώρησε σ' αυτή την ενέργεια στη δεκαετία 1955-1965. Λόγοι που προβάλλονται: α) Συναντούν δυσκολίες από τους δημοτικούς άρχοντες της πόλης, όταν ζητούν μεροκάματο (τους έλεγαν ότι δεν ψηφίζουν στην πόλη). β) Η δυσκολία επικοινωνίας με το χωριό τους δημιουργεί σοβαρές δυσχέρειες όταν θέλουν κάποια βεβαίωση της κοινοτικής αρχής.(36)

Η απόφαση όμως της κοινότητας να μείνει μόνιμα στην Πρέβεζα και η μετατροπή της σε συνοικία της πόλης θέτει πρόβλημα αναντιστοιχίας ανάμεσα στη γειτονιά (Βλάχικα ή Ελαιώνας) και στην έννοια της κοινότητας. Η συνοικία οριοθετείται με σαφήνεια από την τάφρο (ντάπια) και εκτείνεται κατά κύριο λόγο κατά μήκος της εθνικής οδού Ιωαννίνων-Πρέβεζας με διάσπαρτους πληθυσμιακούς πυρήνες στο εσωτερικό της πόλης. Μέλη των κατώτερων στρωμάτων μετακινήθηκαν κατά την ίδια περίοδο (μεταπολεμικά) ή και νωρίτερα (προπολεμικά) στην πόλη, όπου ασκούσαν κάποιο αστικό επάγγελμα (αρτοποιός, αρτεργάτης, γυρολόγος, ζαχαροπλάστης, μπακάλης, ράφτης, τσαγγάρης, τσαρουχάς). Τα μαγαζιά τους αποτελούσαν προκεχωρημένους θήλακες της κοινότητας μέσα στην πόλη. Διευκόλυναν τα μέλη της κοινότητας, που κατοικούσαν στον Ελαιώνα, στις καταναλωτικές τους ανάγκες (με πίστωση). Παράλληλα μεσολαβούσαν για την εξεύρεση επαγγελματικής απασχόλησης για τους μεγαλύτερους (θέση σε μπατζαριό, μεροκάματο στα δημόσια έργα). Αναλάμβαναν ακόμη να πείσουν τους τεχνίτες της πόλης να δεχτούν τους νεαρούς γόνους της κοινότητας, ώστε να μάθουν μια τέχνη και να υλοποιηθεί το όραμα της συρρακιώτικης οικογένειας.(37)

Η μόνιμη εγκατάσταση εξάλλου προκάλεσε διαφοροποιήσεις κοινωνι-

---

(36) Η Sutton παρατηρεί ότι η μεταφορά των πολιτικών δικαιωμάτων στην πόλη από το μετανάστη της υπαίθρου γίνεται συνήθως μετά από πολλά χρόνια παραμονής στην πόλη και ο κύριος λόγος είναι η απόσταση. Βλ. Susan Buck Sutton, «Rural - Urban in Greece», στο βιβλίο: *Urban Life in Mediterranean Europe: Anthropological Perspectives*, ό.π., σ.240.

(37) Για τη χρησιμοποίηση των δικτύων συγγένειας και καταγωγής από μέλη διαφόρων πληθυσμιακών ομάδων βλ. Carole E. Hill, «Adaption in Public and Private Behavior of Ethnic Groups in an American Urban Setting», *Urban Anthropology*, 4:4 (1975), σσ.338-339. Robert V. Kemper, «Urbanization and Development in the Tarascan Region Since 1940», *Urban Anthropology*, 10:1 (1981), σσ.108-109. Susan Buck Sutton, ό.π., σσ.234-235.

κές, οι οποίες καταγράφηκαν στο χώρο (οι διαφοροποιήσεις κρίνονται με βάση την απόσταση του οικισμού από την πόλη).⁽³⁸⁾ Έτσι μια βασική διαφοροποίηση είναι αυτή ανάμεσα στους κτηνοτρόφους και τους τυροκόμους. Οι πρώτοι, στην πλειοψηφία τους, συνεχίζουν ως και τις αρχές της δεκαετίας του 1970 να είναι ημινομάδες και να έχουν τα πολιτικά τους δικαιώματα στο Συρράκο. Ακόμη κι όταν αγοράζουν κτήματα, αυτά βρίσκονται στην περιφέρεια του Ελαιώνα. Οι κτηνοτρόφοι εμφανίζονται ως γνήσιοι εκφραστές των παραδοσιακών αξιών της ορεινής κοινότητας και κατηγορούν τους τυροκόμους, και ιδίως τις γυναίκες τους, ότι νόθευσαν τα ήθη τους. Αυτό προήλθε από το γεγονός, ότι οι γυναίκες των τυροκόμων άρχισαν να δουλεύουν στα περιβόλια μαζί με άντρες, πράγμα που θεωρούνταν ως ένδειξη ενδεχόμενης παρεκτροπής. Η διαφοροποίηση αυτή, η οποία καταγράφηκε και στο χώρο με τους διαφορετικούς οικισμούς, εκφράστηκε με μία παρομοίωση από την κτηνοτροφία. Οι κτηνοτρόφοι ήταν τα μαντρόσκυλα, οι αγέρωχοι θεματοφύλακες της ηθικής και των παραδόσεων της κοινότητας, και οι τυροκόμοι οι Λιζαίοι, οι λίζες, τα χαδιάρικα σκυλάκια, τα αδύναμα.

Μια άλλη διαφοροποίηση, που προέκυψε μετά την εγκατάσταση, αφορά τους οικισμούς των τυροκόμων. Πιο κοντά στην πόλη ή και μέσα στην πόλη (ελάχιστοι) μετακινήθηκαν όσοι ασκούσαν ήδη ένα αστικό επάγγελμα ή είχαν αγόρια σε ηλικία, που απαιτούσε προβληματισμό για την επαγγελματική αποκατάσταση. Οι πιο πολλοί απ' αυτούς συγκεντρώθηκαν στον οικισμό του Νοσοκομείου. Βαθμιαία ο οικισμός διαφοροποιήθηκε από την υπόλοιπη κοινότητα. Άρχισαν να χαλαρώνουν οι δεσμοί, όσον αφορά τα νεότερα μέλη τουλάχιστον, τα οποία φοιτούσαν στα δημοτικά σχολεία της πόλης, ενώ η υπόλοιπη συνοικία έστελνε τα παιδιά της στο σχολείο του Ελαιώνα. Το τμήμα αυτό της κοινότητας ανέπτυξε φυγόκεντρες δυνάμεις και συνδέθηκε πιο στενά με την πόλη. Αντίθετα με τους υπόλοιπους οικισμούς, δεν υπήρχε μπακάλικό ούτε καφενείο μέσα στον οικισμό για να ικανοποιήσει τις βασικές ανάγκες των μελών της. Αυτό το ρόλο τον ανέλαβε η πόλη, ώστε ουσιαστικά η συνοικία Βλάχικα δεν περιλάμβανε τον οικισμό του Νοσοκομείου. Τα μέλη του, και ιδίως τα νεότερα, ήρθαν νωρίτερα σε επαφή με τους κατοίκους της πόλης, δέχθηκαν επιρροές και αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν σε πολύ μικρό διάστημα την πολιτισμική τους ιδιαιτερότητα στο ντύσιμο (μάλλινα) και στο γλωσσικό όργανο (Βλάχικα). Οι αφομοιωτικές διαδικασίες προκάλεσαν διαφοροποίηση στη συνείδηση των νεότερων μελών, διαφοροποίηση που εκφράστηκε και με την άρνηση να μιλάνε Βλάχικα ή να συχνάζουν σε στέκια της κοινότητας. ⁽³⁹⁾

(38) Η οικονομική σχέση με την πόλη αντανακλάται και στον οικιστικό της ιστό. Βλ. Λίλα Λεοντίδου, ό.π., σσ.30-34.

(39) Ο Banton εκλαμβάνει ως αφομοιωτική διαδικασία τον περιορισμό της πολιτιστικής απόστασης ανάμεσα στις καθορισμένες ομάδες σχετικά με ιδιαίτερες όψεις της συμπεριφοράς. Βλ. Michael Banton, «*The Direction and Speed of Ethnic Change*», στο βιβλίο: *Ethnic Change* (Εκδοτ. επιμέλεια Charles F. Keys), ό.π., σ.50.

«Παλιά δεν είχα σχέση με τον Ελαιώνα. Τους Συρρακιώτες εγώ δεν τους ήξερα. Τους έξω τους νόμιζα πιο οπισθοδρομικούς, φτωχούς, κουτούς, κατώτερους. Εγώ ήμουνα πιο κοντά στον πολιτισμό, στην πόλη. Τους άλλους τους έβλεπα πιο Βλάχους από μένα». Είναι τα λόγια ενός ενός πληροφορητή της δεύτερης γενιάς.

Τα προβλήματα λοιπόν της προσαρμογής στον αστικό χώρο είναι πιο έντονα για τον οικισμό του Νοσοκομείου κι αυτό αντανακλάται στη διαφοροποίησή τους απέναντι στους «έξω», τους Συρρακιώτες που προέρχονται από τα ίδια στρώματα, αλλά που δέχονται με βραδύτερους ρυθμούς τις επιρροές της πόλης λόγω της μεγαλύτερης απόστασης αλλά και λόγω της λειτουργίας τους ως οικιστικήξ ενότητας, η οποία διέθετε τους απαραίτητους δημόσιους χώρους (μπακάλικο, καφενείο, δημοτικό σχολείο) για τη συσπείρωσή τους.

Όπως σημειώθηκε και πιο πάνω, η κοινοτική συνείδηση παύει βαθμιαία να χαρακτηρίζεται από μονολιθικότητα.⁽⁴⁰⁾ Σ' αυτό συντελεί η επαγγελματική απασχόληση, η απόσταση από την πόλη και το δημοτικό σχολείο. Η διαφοροποίηση αυτή εντοπίζεται στα νεότερα μέλη, ιδίως τα αρσενικά, τα οποία στη δεκαετία του 1950 κατεβαίνουν στην πόλη για να μάθουν μια τέχνη, στη μεγάλη τους πλειοψηφία, ή να μάθουν γράμματα, συνεχίζοντας τις σπουδές τους στο γυμνάσιο. Οι μεγάλοι, η πρώτη γενιά που πραγματοποίησε την εγκατάσταση, ζουν με τις αναμνήσεις του παρελθόντος και ενδιαφέρονται να εξασφαλίσουν μια καλύτερη ζωή για τα παιδιά τους. Παράλληλα τρέφουν την κρυφή ελπίδα ότι θα μπορέσουν κάποτε να εγκατασταθούν στην πόλη των Ιωαννίνων, ώστε να είναι πιο κοντά στα βουνά της γενέτειράς τους. Οι νέοι όμως, η δεύτερη γενιά, ζουν με τη διάθεση να ενσωματωθούν στον περιβάλλοντα χώρο, να γίνουν μέλη της ευρύτερης κοινότητας. Στην προσπάθειά τους αυτή ανασχετικός παράγοντας ήταν το ντύσιμο, η άγνοια των τρόπων της πόλης και η γλώσσα. «Πιο μπροστά από το 1953 κατέβαινα στο γήπεδο. Παρέες Πρεβεζάνικες είχα, όταν πήγα να μάθω τέχνη. Ήταν και λίγο δύσκολο, γιατί εμείς ξεχωρίζαμε από τον άλλο κόσμο. Είχαμε κάλτσες μάλλινες, τα σακάκια τα καρό, τσουράπια, μπλούζες μάλλινες. Μετά εμείς ήμασταν μαζεμένοι. Δεν ξέραμε από καφενεία κι ούτε ξέραμε να μιλάμε καλά τα Ελληνικά. Εκεί που κουβεντιάζαμε μας ξέφευγαν Βλάχικα. Η γλώσσα ήταν μεγάλο εμπόδιο. Ντρεπόμουνα. Στο σπίτιμίλαγα στη μάνα μου Ελληνικά. Αυτό της κακοφαίνονταν. Έπειτα ήταν και τα καλύβια. Πού να καλέσουμε φίλους. Αυτοί είχαν σπίτια. Αλλά το πιο άσχημο ήταν το Βλάχος. Μου τρύπαγε την καρδιά. Όπου και να πηγαίναμε, Βλάχους μας φώναζαν. Μπορεί να ήταν φτωχοί σαν εμείς αλλά εμείς ήμασταν Βλάχοι». Είναι η μνήμη ενός πληροφορητή από τα χρόνια που προσπαθούσε να γίνει ίδιος με τους άλλους.

Η διαφοροποίηση της δεύτερης γενιάς διέρχεται από τα μαγαζιά, τις

(40) Η μεταβολή των οικονομικών και κοινωνικών συνθηκών διαφοροποιεί βαθμιαία και την ταυτότητα της ομάδας. Βλ. Charles F. Keys, «*The Dialectics of Ethnic Change*», στο βιβλίο: *Ethnic Change*, ό.π., σ.15.

παρέες. Αυτό σημαίνει εξίσωση ενδυματολογική και γλωσσική. Η υιοθέτηση όμως των τρόπων της πόλης συναντά την αντίδραση της κοινότητας. Το ξενύχτι θεωρείται απόδειξη παρέκκλισης από τον τύπο του αποδεκτού υποψήφιου γαμπρού για την κοινότητα. Αντιδρά και η ίδια η οικογένεια στις αφομοιωτικές διαδικασίες, τις οποίες θεωρεί επικίνδυνες για την ενότητά της. Η υπονόμηση όμως χρήσης των Βλάχικων ως αποκλειστικού οργάνου επικοινωνίας ανάμεσα στα μέλη της οικογένειας έγινε από το δημοτικό σχολείο,⁽⁴¹⁾ χωρίς η κοινότητα να προβάλλει αντίσταση, γιατί έκρινε πως ήταν απαραίτητο στοιχείο για την προκοπή των μελών της. «Ήταν ένας δάσκαλος αυστηρός. Τα παιδιά μίλαγαν Βλάχικα στο σχολείο. Τα φόβισε ο δάσκαλος τα κορίτσια μου. Τους είπε ότι θα τα κλείσει στο υπόγειο. Είχα και μια κουνιάδα. Μου 'πε να μιλάω Ελληνικά στα κορίτσια, γιατί δε θα μάθουν γράμματα. Στο Χρήστο τώρα που είναι μεγαλύτερος μιλάω Βλάχικα και στα κορίτσια Ελληνικά».

Η γλώσσα⁽⁴²⁾ λοιπόν που αποτελούσε κύριο στοιχείο για την ύπαρξη κοινοτικής συνείδησης έπαψε να έχει την αρχική βαρύτητα. Το σταδιακό άνοιγμα προς το ευρύτερο περιβάλλον, οι συναλλαγές των νεότερων μελών ως επαγγελματιών, τα νεότερα μέλη που πήγαν στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση, οι γάμοι με «ξένους» περιόρισαν τη γλώσσα σ' ένα δευτερεύοντα ρόλο για τη συγκρότηση της συνείδησης. Η λέξη Βλάχος παραπέμπει στην καταγωγή και δε συμπυκνώνει τα πολιτισμικά γνωρίσματα, ανάμεσα στα οποία η γλώσσα είχε κυρίαρχη θέση. Λέει μια νέα κοπέλα: «Είμαι Βλάχα, είμαι Συρρακιώτισσα. Προτιμώ καλύτερα να λέω ότι είμαι από το Συρράκο. Το χωριό μας είναι ονομαστό χωριό, με πολιτικούς, ποιητές. Τα Βλάχικα τα ξέρω, αλλά τα μιλάω μόνο με τη μάνα μου. Πολλές φορές όταν είναι ο πατέρας μου και συζητάμε, μαζί του μιλάω Ελληνικά και την ίδια στιγμή με τη μάνα μου Βλάχικα». Η γλώσσα έχει μετατραπεί από βασικό στοιχείο της κοινοτικής συνείδησης σε φολκλωρικό στοιχείο στις συζητήσεις και μέσο συνθηματικής επικοινωνίας.

Πάντως η αντίθεση της κοινότητας με το ευρύτερο αστικό περιβάλλον συμπυκνώνεται στη λέξη Βλάχος⁽⁴³⁾, η οποία περιλαμβάνει όλα τα παρα-

(41) Η Ανθογαλίδου στη μελέτη της για τους Σαρακατσάνους θεωρεί την κρατική εκπαίδευση ως ένα μηχανισμό ενσωμάτωσης. Βλ. Θεοπούλα Ανθογαλίδου, *Ο ρόλος της εκπαίδευσης στην αναπαραγωγή και εξέλιξη μιας παραδοσιακής κοινωνίας*. Εκδόσεις Θεμέλιο, Αθήνα 1987, σ.73. Η Hill διαπιστώνει στην έρευνά της στην Ατλάντα της Αμερικής ότι «αφότου ένα παιδί πηγαίνει στο δημόσιο σχολείο, τείνει να απορρίψει την ιθαγενή γλώσσα και επιθυμεί να μιλήσει Αγγλικά». Βλ. Carole E. Hill, *ό.π.*, σ.338.

(42) Ο Keys θεωρεί τη γλώσσα ως ένα από τα γνωρίσματα της εθνότητας. Βλ. Charles F. Keys, *ό.π.*, σ.7. Ο Talai χαρακτηρίζει τη γλώσσα ως ένα από τα στοιχεία, που γενικεύουν την εθνότητα της κοινότητας των Αρμενίων στο Λονδίνο. Βλ. Vered Talai, *«Mobilization and Diffuse Ethnic Organization: The London Armenian Community»*, *Urban Anthropology*, 13: 2-3 (1984), σ.205.

(43) Η αντίθεση της κοινότητας με το περιβάλλον αλλά και η συνοχή της εκφράζεται με το σχήμα δικός μας - ξένος. «Δικός μας» σήμαινε κοινή καταγωγή, κοινή γλώσσα. Τα γνωρίσματα αυτά αποτελούσαν εχέγγυα εμπιστοσύνης στις κοι-

πάνω πολιτισμικά γνωρίσματα. Η λέξη αυτή αποτελούσε απειλή για το νεαρό μέλος, δεδομένου ότι η εκτόξευση αυτού του χαρακτηρισμού σε κάθε επαφή με τα μέλη της πόλης τον διαχώριζε από το ευρύτερο περιβάλλον. Έτσι κρύβει επιμελώς ότι είναι Βλάχος, σε αντίθεση με τους κτηνοτρόφους. Προτιμά να λέει ότι είναι Πρεβεζάνος ή στην έσχατη περίπτωση ότι είναι Συρρακιώτης. «Βλάχος είναι χοντρή λέξη. Συρρακιώτης πάει να πει ότι είσαι από το Συρράκο. Το Βλάχος να είσαι στουρνάρι».

ωνικές (γάμος, κουμπαριά, παρέες) αλλά και στις οικονομικές συναλλαγές (ψώνια). Ιδιαίτερα στο γάμο το να «δώσουν» τις κοπέλες σε Συρρακιώτη σήμαινε γι' αυτούς σιγουριά για το μέλλον της. Το να «πάρουν» νύφη σήμαινε εγγύηση για τη συνοχή της οικογένειας, καθώς ήταν δεδομένη η ανατροφή της κοπέλας, ώστε να ενταχθεί σε πολυμελείς πατριαρχικές οικογένειες. Επίσης τα πεθερικά ένιωθαν άνεση, γιατί δεν μπορούσαν να χρησιμοποιήσουν καλά τα Ελληνικά. Από τη δεκαετία του 1970 όμως έπαψε να είναι απόλυτο ότι η Συρακιώπιστα δεν αμφισβητούσε τη δομή της οικογένειας.

«Ξένος» σήμαινε μη Βλάχος, όχι Συρρακιώτης. Άνθρωποι διαφορετικής πολιτισμικής συμπεριφοράς, στους οποίους δεν είχαν εμπιστοσύνη. Απέναντί τους ήταν καχύποπτοι και δεν είχαν άλλες επαφές μ' αυτούς εκτός από τις οικονομικές. Τους θεωρούσαν ελαφρότερης ηθικής και όχι σωστούς οικογενειάρχες.

Η κατηγορία «ξένος» είχε όμως διαφοροποιήσεις, οι οποίες ήταν προϊόν της ημινομαδικής ζωής των Συρρακιωτών. Πρώτη διαφοροποίηση είναι οι Τσακαλίτες. Έτσι αποκαλούσαν του ορεσίβιους χωριάτες, οι οποίοι δεν είχαν τη δική τους προκοπή. Δεν ήταν μεγάλοι τσελιγκάδες και προφανώς όχι βλαχόφωνοι. Η δεύτερη διαφοροποίηση ήταν οι Τσόπελοι. Έτσι ονόμαζαν τους χωριάτες του κάμπου. Πίστευαν ότι ως καμπίσιοι ήταν τελείως απρόκοφτοι. Δεν μπορούσαν να τους έχουν απόλυτη εμπιστοσύνη και εύκολα παρεκτρέπονταν ηθικά, ιδίως οι γυναίκες τους. Και στις δύο πάντως περιπτώσεις χρησιμοποιούσαν τους χαρακτηρισμούς περιφρονητικά. Τους θεωρούσαν κατώτερους.

Η αντίθεση βέβαια δικός μας - ξένος άρχισε με το χρόνο να αμβλύνεται. Η προσέγγιση με την πόλη, οι φίλιες που έκαναν τα νεότερα μέλη, οι γάμοι από γνωριμία που έγιναν με ξένους μετέβαλαν τη σημασία της αντίθεσης. Σήμερα το σχήμα χρησιμοποιείται από τους μεγαλύτερους αλλά όχι με την παλιά ένταση. Δικός μας σήμερα υπονοείται ο πατριώτης, ο καταγόμενος από το ίδιο χωριό. Οι νεότεροι αποφεύγουν να χρησιμοποιήσουν τη λέξη ξένος, ενώ για τους παλιότερους σημαίνει, όσον αφορά τους συνομιληκούς, δυνατότητα να μιλήσουν τη γλώσσα τους και κοινές αναμνήσεις.

Η χρησιμοποίηση ανάλογων σχημάτων για τη διαφοροποίηση πληθυσμιακών ομάδων είναι κοινός τόπος. Ο Grillo στη μελέτη του για τους μετανάστες στη Λυών της Γαλλίας παρατηρεί την ύπαρξη του σχήματος *entranger-immigre*. Βλ. R. D. Grillo, *Ideologies & Institutions in Urban France. The Representation of Immigrants*. Cambridge University Press, Cambridge-New York-Sydney 1985, σ.71. Βλ. επίσης το ενδιαφέρον άρθρο του Richard W. Trottier, «*Charters of Panethnic Identity: Indigenous American Arian Indians and Immigrant Asian-Americans*», στο βιβλίο: *Ethnic Change*, ό.π., σσ.272-305. Abner Cohen, «*Variables in Ethnicity*», ό.π., σσ. 309-310. Ακόμη η ομάδα της Κυριακίδου-Νέστορος αναφέρεται στο σχήμα πρόσφυγες-ντόπιοι. Βλ. Άλκη Κυριακίδου-Νέστορος, Αδέλλα Ισμηρλιάδου, Άννα Παναγιωταρέα, Άννα Πυργάκη, Έφη Βουτυρά, Ρίτσα Δέλτσου, «*Λαογραφία και προφορική ιστορία*», Εντευκτήριο, 8 (1989), σ. 45 και 47.

Παράλληλα όμως με τις αφομοιωτικές διαδικασίες η κοινότητα εκδήλωνε τη συνοχή και την κοινοτική της συνείδηση με διάφορους τρόπους. Ένας ήταν η ενδογαμία.(44) Η κοινότητα ήλεγχε απόλυτα μέσω του προξενιού την αναπαραγωγή της. Η εξωγαμία εκλαμβάνονταν ως αδυναμία. Στο θέμα του γάμου η κοινότητα πια υπερέβαινε τα γεωγραφικά όρια της Πρέβεζας και συμπεριλάμβανε τα Γιάννενα, την Άρτα, και ιδίως τον κάμπο της, τη Φιλιππιάδα. Πρόκειται για τα μέρη που είχαν συγκροτημένες πληθυσμιακές συσσωρεύσεις Συρρακιωτών. Απ' αυτά τα σημεία προτιμητέα ήταν τα αστικά(45), και προπάντων τα Γιάννενα, γιατί εξέφραζε την ορεινή καταγωγή αλλά και γιατί θα ζούσαν καλύτερα τα θηλυκά μέλη της κοινότητας. Η δυνατότητα αυτή μεγιστοποιήθηκε, όταν η κοινότητα πέρασε στη νέα παραγωγική δραστηριότητα, την τοματοκαλλιέργεια, που της επέτρεπε να σχηματίσει ικανοποιητική χρηματική προίκα, ώστε να μπορέσει να στείλει με αξιώσεις προξενιά σε κάποιο Συρρακιωτόπουλο στα Γιάννενα. Οι γονείς της κοπέλας θεωρούσαν υποχρέωση να αναζητήσουν τον υποψήφιο γαμπρό τους στα Γιάννενα. Αν δεν το επιτύγχαναν, έψαχναν και σ' άλλα μέρη. Αυτό κράτησε ως τα τέλη της δεκαετίας του 1970, οπότε ατόνησε σημαντικά η ενδογαμία. Τα νεότερα μέλη της κοινότητας επέλεξαν μόνοι τους το σύντροφό τους. Επίσης επικράτησε η επιθυμία για καλή παντρεία του κοριτσιού, την οποία ενδεχομένως θα την εξασφάλιζαν με μια καλή προίκα έξω από την κοινότητα.

Ένας άλλος τρόπος ανανέωσης της κοινοτικής συνοχής(46) ήταν το πανηγύρι στην Αγία Φανερωμένη, που γινόταν το Δεκαπενταύγουστο, κατά κανόνα, στον υπαίθριο χώρο μιας εκκλησίας μέσα στα όρια της συνοικίας του Ελαιώνα και όπου συνέρρεαν μέλη της κοινότητας από παντού. Η σημασία της εκδήλωσης αυξανόταν από το γεγονός ότι λειτουργούσε και ως ευκαιρία γνωριμίας για μελλοντικά συνοικέσια. Το πανηγύρι ατόνησε στη δεκαετία του 1970, όταν ατόνησε και το συνοικέσιο και παράλληλα άνοιξε ο δρόμος για το Συρράκο, όπου πραγματοποιούνταν ένα μέρος αυτών των λειτουργιών στα καλοκαιρινά πανηγύρια του χωριού.

(44) Για την ενδογαμία σε κοινότητα βλαχόφωνη. Βλ. Vassil. Nitsiakos, *A Vlach Pastoral Community in Greece: The Effects of its Incorporation into the National Economy and Society*, διδακτορ. διατριβή. University of Cambridge 1985, σσ.143-144.

(45) Γενικά για την προίκα Βλ. Νόρα Σκουτέρη-Διδασκάλου, «*Η προίκα ή περί του θρησκευτικού βίου των Νεοελλήνων*», στο βιβλίο: *Ανθρωπολογικά για το γυναικείο ζήτημα* (4 μελετήματα). Εκδόσεις Ο Πολίτης, Αθήνα 1984, σσ.155-258. Η Lambiri στην εργασία της για τα Μέγαρα τονίζει τη σημασία της προίκας για έναν καλό γάμο. Βλ. Ioanna Lambiri, «*The Impact of Industrial Employment on the Position of Women in a Greek Country Town*», στο βιβλίο: *Contributions to Mediterranean Sociology. Mediterranean Rural Communities and Social Change* (εκδοτική επιμέλεια J.-G. Peristiany). Mouton and Co., Paris 1968, σ.265. Μ. Γ. Μερακλής, *Ελληνική Λαογραφία, Α' Κοινωνική Συγκρότηση*, ό.π., σ.50.

(46) Για τη σημασία των ιεροτελεσπιών στη μεταβίβαση των πολιτιστικών αξιών και της συνοχής της ομάδας βλ. George Devos, *Ethnic Identity: Cultural Identities and Change*. Mayfield Publishing, Palo Alto, Calif. 1975, σ.26.

Στη συνοχή της κοινότητας συντέλεσε και ο Σύνδεσμος Συρρακιωτών Πρέβεζας. Για τους συλλόγους θα μπορούσε να πει πολλά κανείς.⁽⁴⁷⁾ Εκείνο πάντως που έχει σημασία είναι ότι εμφανίζεται σε μια εποχή που τα μέλη της κοινότητας έχουν βελτιώσει τη θέση τους μέσω της τοματοκαλλιέργειας, στην οποία στράφηκαν, και νιώθουν πλέον κάτοικοι της Πρέβεζας. Να ποιοί είναι οι σκοποί του Συνδέσμου: «α. Η συνεργασία, αλληλεγγύη και η σύσφιξις των σχέσεων μεταξύ των κατοικούντων εν τω νομώ Πρεβέζης καταγομένων εκ της κοινότητος Συρράκου. β. Η μέριμνα δια την πνευματικήν και οικονομικήν πρόοδον των εκ του Συρράκου καταγομένων και εν των νομώ Πρεβέζης κατοικούντων. γ. Η παροχή ηθικής και υλικής βοήθειας εις τους πάσχοντας και απόρους εκ Συρράκου καταγομένους και εν των νομώ Πρεβέζης κατοικούντας. δ. Η προικοδότησις απόρων κορασιδών καταγομένων εκ Συρράκου και εν τω νομώ Πρεβέζης κατοικούντων. ε. Η μέριμνα δια την επίλυσιν των προβλημάτων των αναφερομένων εις την πνευματικήν, εκπολιτιστικήν και μορφωτικήν πρόοδον και ανάπτυξιν της κοινότητος Συρράκου και των κατοίκων της. στ. Η μέριμνα δια την ανάπτυξιν των πλουτοπαραγωγικών πηγών της κοινότητος Συρράκου ήτοι γεωργίας, κτηνοτροφίας κ.λπ. ζ. Η παροχή βοήθειας και οικονομικής ενισχύσεως εις τέκνα απόρων Συρρακιωτών, ιδία δια την μόρφωσιν και προικοδότησιν τούτων. η. Η συνεργασία και η ανάπτυξις σχέσεων μεταξύ του Συνδέσμου και των άλλων σωματείων Συρρακιωτών έχόντων έδραν εις άλλους νόμους».

Αρχοντικό στο Συρράκιο

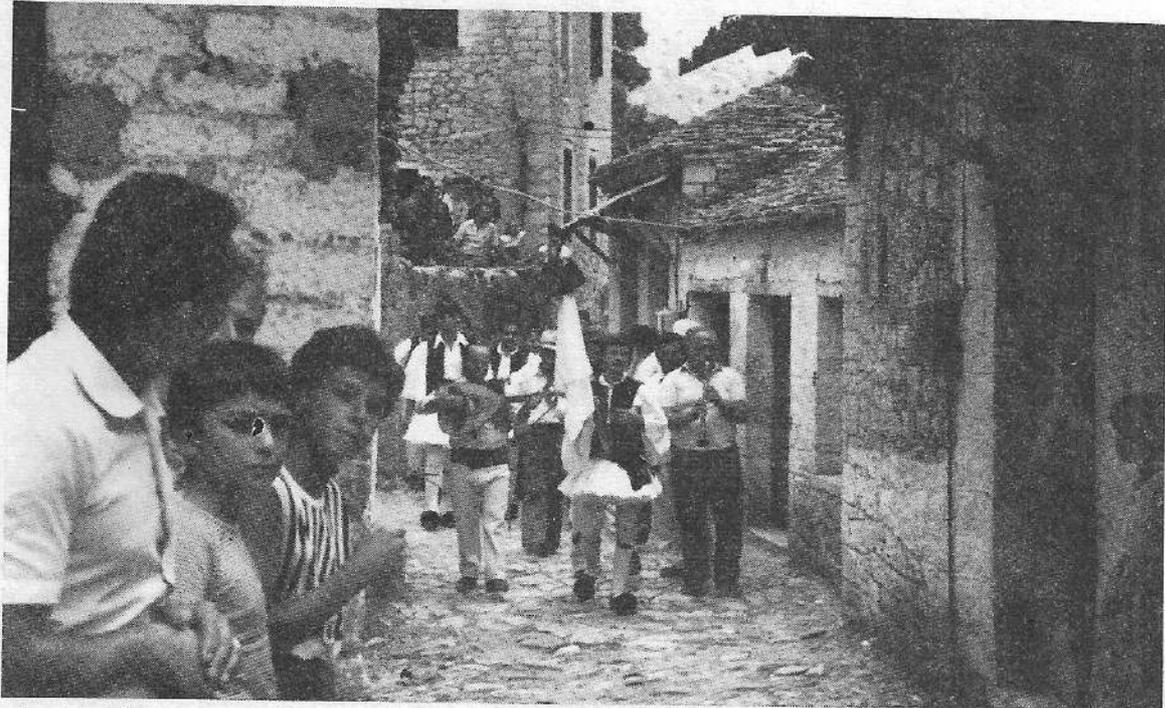
Ο Σύνδεσμος θέτει τρεις άξονες δραστηριότητας. Ο πρώτος αφορά τη σύσφιξη των σχέσεων ανάμεσα στα μέλη της κοινότητας (α,β,γ,δ).

Οι σκοποί αυτοί δείχνουν ότι ο Σύνδεσμος έχει ως αφετηρία του τον αστικό χώρο και τη βελτίωση της θέσης των μελών του μέσα στην πόλη. Αυτό φαίνεται πιά καθαρά από τα έργα του Συνδέσμου. Πρωτοστάτησε στην ανέγερση εκκλησίας και ανέλαβε πρωτοβουλίες για την εκπόνηση σχεδίου πόλης της συνοικίας, καθώς και στην εξασφάλιση διαφόρων άλλων υπηρεσιών (ΟΤΕ, διανομή αλληλογραφίας, ονοματοθεσία οδών)⁽⁴⁸⁾. Ο Σύνδεσμος δηλαδή σε πρώτο επίπεδο λει-

(47) Για τους συλλόγους βλ. Μ. Γ. Μερακλής, «Πολιτιστικά», Επιστημονική Σκέψη, 8 (1982), σσ. 18-24.

(48) Βλ. Βαγγέλης Γρ. Αυδίκος, «Η

τουργεί ως ένας σαφώς πολιτιστικός σύλλογος αστικής περιοχής(49). Ο Σύνδεσμος ενδιαφέρεται να εξασφαλίσει αστική υποδομή για τη συνοικία, να μεταδώσει τις πολιτιστικές αξίες της κοινότητας στους Συρρακιώτες της τρίτης γενιάς για να τους προστατεύσει από τους κινδύνους του αστικού κέντρου(50), να προσφέρει διόδους επικοινωνίας στο άξενο περιβάλλον για τους μεγαλύτερους και να φροντίσει για την καλύτερευση της υποδομής στο Συρράκο για να μπορούν να κάνουν τα μέλη τις καλοκαιρινές διακοπές εκεί.(51)

Αναπαράσταση του Συρρακιώτικου γάμου στα πλαίσια των καλοκαιρινών εκδηλώσεων

αποτύπωση των ιστορικών και κοινωνικών γεγονότων στην ονοματοθεσία των οδών της Πρέβεζας», Πρεβεζάνικα Χρονικά, 23 (1990), σ.27.

(49) «Η ανάπτυξη τέτοιων ενώσεων είναι ουσιαστικά ένα αστικό φαινόμενο, το οποίο προφανώς προέρχεται από την ανάγκη για μηχανισμούς προσαρμογής στην κατάσταση της κοινωνικής αλλαγής, που είναι κοινή στις πόλεις». Βλ. Richard Basham, *Urban Anthropology*, ό.π., σ.142. Με τους συλλόγους, ιδιαίτερα τους εθνοτοπικούς συλλόγους, έχει ασχοληθεί η Sutton στην Αθήνα. Βλ. Susan Buck Sutton, *Migrant Regional Associations: An Athenian Example and its Implications*, διδακτορική διατριβή. University of North Carolina at Chapel Hill 1978.

(50) « (...) Επειδή επιθυμούμε μ' αυτές τις παραδόσεις να μπολιάσουμε τα παιδιά μας και τα εγγόνια μας, γιατί θέλουμε να τα προφυλάξουμε από τα ξένα υποπροϊόντα της τεχνοκρατούμενης υλιστικής και τόσο πολιτιστικά υποβαθμισμένης κοινωνίας μας και επειδή θέλουμε να τους καλλιεργήσουμε το ενδιαφέρον και την αγάπη προς ό,τι έχει σχέση με το χωριό μας (...) ». Πρόκειται για απόσπασμα από το σκεπτικό της δημιουργίας Συνδέσμου Συρρακιωτών Πάτρας. Βλ. Μανώλης Μαγκλάρας, «Αναγγελία σύστασης Συνδέσμου Συρρακιωτών Πάτρας», Αντίλαλοι του Συρράκου, Φλεβάρης 1985 (Πρέβεζα), αρ. φύλλου 28, σ.4.

(51) Χαρακτηριστική είναι η ανταπόκριση του Συνδέσμου Αθήνας. «Η Γενική Συ-

Ο δεύτερος άξονας δραστηριότητας αφορά την οικονομική ανάπτυξη του Συρράκου, πράγμα που δεν επιτυγχάνεται. Το Συρράκο πια είναι ένα έρημο χωριό και μόνο το καλοκαίρι ζει. Γι' αυτό ο δεύτερος άξονας δεν έχει ουσιαστικά αποτελέσματα και προσεγγίζει τον τρίτο άξονα, που σχετίζεται με τη συνεργασία των Συνδέσμων σε διάφορες πόλεις, με σκοπό να «αναβαθμίσουν την συρρακιώτικη ιδέα τόσο μέσα στα πατριωτικά πλαίσια όσο και πέρα από αυτά». (52)

Η συρρακιώτικη ιδέα (53) είναι η νέα κοινοτική συνείδηση, που διαμορφώνεται στα αστικά κέντρα και αποτελεί τον συνεκτικό ιστό των Συρρακιωτών που είναι εγκατεστημένοι στην Αθήνα, την Πάτρα, τα Γιάννενα, τη Φιλιππιάδα, την Πρέβεζα. Πρόκειται για ένα αστικής υφής φαινόμενο, το οποίο εδράζεται στην ανάγκη του κατοίκου της πόλης να έχει μια ρίζα. Η συρρακιώτικη ιδέα εκφράζεται με τη συνεργασία των Συνδέσμων να οργανώσουν εκδηλώσεις το καλοκαίρι στο χωριό (μουσικοχορευτικές εκδηλώσεις, ομιλίες, θεατρικές παραστάσεις). Η νέα συνείδηση, η συρρακιώτικη ιδέα, απαντά και στην παρατηρούμενη απομαζικοποίηση των Συνδέσμων στις έδρες τους, που επισημαίνει τη χαλάρωση των στενών κοινοτικών δεσμών στα όρια της τοπικής κοινότητας. (54) Προβάλλεται επίσης η συρρακιώτικη ιδέα και με το αίτημα για επέκταση του παραδοσιακού οικισμού του Συρράκου (55), για να κτίσουν σπίτια οι ενδιαφερόμενοι. «Πάνω απ' όλα η ιδέα που λέγεται Συρράκο». (56) Είναι όμως μια ιδέα που διχάζει. Από τη μια οι πολλοί. Αυτοί που βλέπουν το Συρράκο ως ένα χώρο θερινών τριήμερων ή ολιγοήμερων διακοπών, στα πλαίσια των οποίων θα οργανώ-

---

νέλευση μετά τη λογοδοσία και την έγκριση των πεπραγμένων, ασχολήθηκε με τις μελλοντικές δραστηριότητες του Συνδέσμου. Κι εφέτος ο πόθος των μελών να επισκεφθούν το Συρράκο και να χαρούν για λίγες μέρες, ήταν το κυριότερο θέμα που απασχόλησε τη Συνέλευση. Η έλλειψη ξενώνα στο χωριό, δυστυχώς, είναι η αιτία που ο Σύνδεσμος αδυνατεί να ικανοποιήσει την επιθυμία των μελών του». Ανώνυμος, «Δραστηριότητες Συνδέσμων», Αντίλαλοι του Συρράκου, Φλεβάρης 1990 (Γιάννινα), αρ. φύλλου 73, σ.1.

(52) Ανώνυμος, «Συρρακιώτικα '85», Αντίλαλοι του Συρράκου, Απρίλης 1985 (Πρέβεζα), αρ. φύλλου 30, σ.1.

(53) «Αλλά σήμερα, μετά από ένα αιώνα μετανάστευσης, η "Αγκόνα" είναι τόσο ένας χώρος όσο και μια ιδέα». Βλ. William Douglass, *Emigration in a South Italian Town. An Anthropological History*. Rutgers University Press, New Brunswick - New Jersey 1984, σ.1. Το φαινόμενο αυτό, η σχέση δηλαδή του κατοίκου της πόλης με τη γενέτειρα, αποτελεί τον κανόνα για ένα σημαντικό αριθμό κατοίκων των αστικών κέντρων και ασφαλώς πρέπει να μελετηθεί συστηματικά.

(54) «Τριάντα είναι τα μέλη που παρίσταται στην εκλογική συνέλευση (κάθε δύο χρόνια) του Συνδέσμου Πρέβεζας, άντε να γίνουν τριάντα πέντε στα Γιάννενα». Κ. Δ. Βαγγέλης, «Και οι δικές μας ευθύνες», Αντίλαλοι του Συρράκου, Αύγουστος 1987 (Πρέβεζα), αρ. φύλλου 51, σ.2.

(55) Ανώνυμος, «Πανσυρρακιώτικη σταυροφορία», Μάρτης 1986 (Πρέβεζα), αρ. φύλλου 38, σ.1.

(56) Δημήτριος Αν. Γάτσιος, «Μια στο καρφί και μια στο πέταλο (Ουν κάλντου, ουν αράτσου)», Αντίλαλοι του Συρράκου, Δεκέμβρ. 1988 (Γιάννενα), αρ. φύλ. 62, σ.2.

Πανηγύρι στο Συρράκο το Δεκαπενταύγουστο

νονται εκδηλώσεις(57). Από την άλλη εκείνοι που ζητούν σεβασμό στην παράδοση(58) του χωριού (πανηγύρι, σεμνότητα στην ενδυμασία και στη γενικότερη συμπεριφορά), που απειλείται από τους κατοίκους των πό-

(57) Να πώς περιγράφεται με σαρκαστικό τρόπο η κατάσταση στην εφημερίδα των Συρρακιωτών: «Οι Ραφτάδες "N" διαφέρουν από τους προηγούμενους στο ότι το χειμώνα ή μάλλον όλο το χρόνο, εκτός από το 15αύγουστο, μένουν στα Γιάννενα, στην Άρτα, Πρέβεζα, Φιλιππιάδα, Αθήνα, Πάτρα κ.α. κι αφήνουν το χωριό να το φάνε οι λύκοι. Τον 15αύγουστο πηγαίνουν και το τρώνε αυτοί σαν λύκοι. Έρχονται λοιπόν στο χωριό βάζοντας στην τσέπη τους μερικά χιλιάρκα - τον υπόλοιπο καιρό στην τσέπη τους έχουν καβούρια κι αχινούς - και μόλις πατούν στον Αη Γιώργη, θυμούνται πως είναι Συρρακιώτες. Κάτω από τον Αη Γιώργη όλοι είναι πρωτευουσιάνοι (...). Έρχονται ορεξάτοι σε βαθμό που τρέμουν και οι πέτρες, έρχονται διψασμένοι για καθαρό αέρα, πατριωτισμό, προβολή, επίδειξη». Δημήτριος Αν. Γάτσιος, «Μια στο καρφί και μια στο πέταλο (Ουν κάλντου, ουν αράτσου). Νεοραφτάδες ή Ραφτάδες "N"», Αντίλαλοι του Συρράκου, Μάρτιος 1988 (Γιάννενα), αρ. φύλλου 55, σ.2.

(58) «Το Συρράκο δεν μπορεί να έχει καφετέριες, disco, rub και πλαζ, πιτσαρίες και τέτοια. Γιατί αν είχε τέτοια, τότε δε θα ήταν Συρράκο, αλλά κάπ σαν «ράκος» που μαστίζει τη ζωή της νεολαίας στις πόλεις και τα καμποχώρια». Δημήτριος Αν. Γάτσιος, «Μια στο καρφί και μια στο πέταλο (Ουν κάλντου, ουν αράτσου): χωρίς τίτλο», Αντίλαλοι του Συρράκου, Αύγουστος-Σεπτέμβριος 1989 (Γιάννενα), αρ. φύλλου 69, σ.2. Οι απόψεις αυτές του αρθρογράφου διατυπώνονται ως

λεων, και προτείνουν ακόμη την ενίσχυση της συρρακιώτικης ιδέας, περιορίζοντας το δικαίωμα συμμετοχής στα κληροδοτήματα μόνο σ' όσους έχουν τα πολιτικά τους δικαιώματα στο χωριό.(59)

Η κοινότητα στον αστικό χώρο υπάρχει. Δεν είναι όμως η αρχική. Διαφοροποιείται στη ροή του χρόνου. Ξεκινά ως μία απομονωμένη ομάδα με σαφή γεωγραφικά όρια. Η φροντίδα για την επαγγελματική αποκατάσταση των παιδιών κι η απασχόληση των μελών προκαλεί ρήγμα στη συνείδηση. Η διαφοροποίηση μεγαλώνει από την προσπάθεια της δεύτερης γενιάς να προσαρμοσθεί στο αστικό περιβάλλον(60). Η κοινότητα μετατρέπεται σε γειτονιά. Παράλληλα η βελτίωση της οικονομικής της θέσης συντέλεσε να αναθερμανθεί η αναβίωση της κοινότητας ως ολότητας, που εκφράστηκε και με την αναζήτηση καλού γαϊμπρού ανάμεσα στους Συρρακιώτες της διασποράς. Τέλος η κοινοτική συνείδηση γίνεται συρρακιώτικη ιδέα κάτω από την επίδραση των γενικότερων τάσεων στα αστικά κέντρα. Ταυτόχρονα στις αρχές της 10ετίας του 1980, ενώ ο Σύνδεσμος Συρρακιωτών χάνει της επιρροή που ασκούσε, συστήνονται επαγγελματικές ενώσεις (κυρίως στον αγροτικό χώρο) από τους Συρρακιώτες της πρώτης και δεύτερης γενιάς για να υπερασπιστούν τα επαγγελματικά τους συμφέροντα.

απάντηση στους προβληματισμούς για το πώς οι Σύνδεσμοι Συρρακιωτών και η κοινότητα Συρράκου θα προσέλκυαν τους νέους στο Συρράκο. Ένας τρόπος που δοκιμάστηκε ήταν και η διοργάνωση στα «Συρρακιώτικα '85» βραδιάς ρεμπέτικου (Βλ. Θόδωρος Σούλτης, «Συρρακιώτικα '85» στο Συρράκο», Αντίλαλοι του Συρράκου, Ιούνης-Ιούλης 1985 (Πρέβεζα), αρ. φύλλου 32, σ.12). Πάντως είναι εμφανής η διαφοροποίηση της συρρακιώτικης ιδέας. Από τη μια είναι οι επήλυδες του αστικού κέντρου, για τους οποίους το χωριό είναι μια διέξοδος που τους απασχολεί μόνο για λίγες μέρες το καλοκαίρι. Από την άλλη είναι οι γνήσιοι εκφραστές της συρρακιώτικης ιδέας, οι συνεχιστές της, οι κτηνοτρόφοι και ίσως οι απόγονοί τους ή όσοι έχουν σπίτι και τα πολιτικά δικαιώματα στο χωριό. «Οι κτηνοτρόφοι μας είναι η πιο συμπαθητική "τάξη" των Συρρακιωτών, που όσο κι αν τους εγγίζει ο ευρωπαϊκός τρόπος ζωής, παραμένουν οι πιο καθαρόαιμοι Συρρακιώτες». Βλ. Δημήτριος Αν. Γάτσιος, «Μια στο καρφί και μια στο πέταλο (Ουν κάλντου, ουν αράτσου): Νεοκτηνοτρόφοι ή Ευρωκτηνοτρόφοι», Αντίλαλοι του Συρράκου, Ιούνιος-Ιούλιος 1988 (Γιάννενα), αρ. φύλλου 58, σ.2.

(59) «Πιστεύουμε λοιπόν πως κάποτε πρέπει να ωριμάσει η σκέψη ότι η ιδιότητα του Δημότη είναι απαραίτητη προϋπόθεση για την όποια παροχή από την πλευρά του χωριού (προικοδότηση,υποτροφίες,οικόπεδα,δικαίωμα νομής). Αυτή η φαινομενικά σκληρή διάκριση θ' αποτελέσει κάποια δικαίωση γι' αυτούς που επιμένουν να είναι καθόλα Συρρακιώτες και ίσως αποτρέψει τη διαρροή δημοτών, προτού είναι πολύ αργά, προτού πάψουμε να συζητάμε για Κοινότητα Συρράκου». Βλ. Ανώνυμος, «Κληροδοτήματα», Αντίλαλοι του Συρράκου, Μάρτιος 1988 (Γιάννενα), αρ. φύλλου 55, σ.4.

(60) Η συνείδηση δεν παραμένει αμετάβλητη. Σημαντικές είναι οι παρατηρήσεις που έχει κάνει η ομάδα της Άλκης Κυριακίδου-Νέστορος για τη μεταβολή που υφίσταται η προσφυγική συνείδηση ανάμεσα στην πρώτη και την τρίτη γενιά. Βλ. Άλκη Κυριακίδου-Νέστορος, Αδέλλα Ισμηρλιάδου, Άννα Παναγιωταρέα, Άννα Πυργάκη, Έφη Βουτυρά, Ρίτσα Δέλτσου, «Λαογραφία και προφορική ιστορία», ό.π., σ.44.

Άποψη του Συρράκου